

Прибој август 2008. August Priboj

Вуле Брашанац

**ОПШТИНСКИ ИЗБОРИ И ИЗБОРИ ЗА НАРОДНЕ ПОСЛАНИКЕ
ИЗМЕЂУ ДВА РАТА У МИЛЕШЕВСКОМ, НОВОВАРОШКОМ И
ПРИБОЈСКОМ СРЕЗУ**

Vule Brasanac

**THE MUNICIPALITY ELECTIONS AND THE PARLAMENTELECTIONS
BETWEEN THE TWO WARS IN THE MILESEVA, NOVA VAROS AND
PRIBOJ AREA**

Едиција „TESTUDO“ Edition

Вуле Брашанац

ОПШТИНСКИ ИЗБОРИ И ИЗБОРИ ЗА НАРОДНЕ ПОСЛАНИКЕ ИЗМЕЂУ ДВА РАТА У МИЛЕШЕВСКОМ, НОВОВАРОШКОМ И ПРИБОЈСКОМ СРЕЗУ

Народ Санцака је ослобођење и уједињење земље примио с одушевљењем верујући да ће се тиме остварити његове вековне тежње о којима су сањали његови најбољи синови дајући и своју крв. Међутим, ово одушевљење је почело да се гаси, јер очекиваних политичких слобода није било, а економски положај свих слојева друштва, пре свега сељаштва и радничке класе, је постајао све тежи.

Противречности које су раздирале стару Југославију, у Санцаку су се манифестовале у још оштријем виду, јер је то крај ослобођен од вишевековног турског феудалног поретка непосредно уочи првог светског рата и где је заосталост и неписменост царо вала. Привреда је била на веома ниском ступњу, а саобраћај неразвијен. Аграрни односи - што је нарочито погађало село и сељака - нису били решени. Због неразвијеног саобраћаја - и оно што је произведено, није се могло извести и продати по повољнијим ценама у ругим деловима земље. Људске и материјалне жртве, које је у рату дао пријеполски округ, биле су међу највећим у читавој Краљевини Србији. Политичка нестабилност у земљи, међупартијске борбе, подметања и натезања добијала су у Санцаку један грубљи и општрији вид. Санцак је у ста-

рој Југославији, која је иначе сматрана зао сталом и неразвијеном, називан „југословенским Сибиром“ у који су по казни слани политички кривци.

1.

Избори до завођења монархдиктатуре

А) Општински избори

Први избори за општинске часнике у границама Краљевине Србије и окрузима беранском, бјелопољском, метохијском и пљеваљском одржани су 22. августа 1920. године, а кметова варошких и сеоских у прву недељу иза овог датума. О датуму одржавања ових избора обавештени су окружни начелници актом Самоуправног оделства Министарства унутрашњих послова бр. 2432. од 18. маја 1920. године.

Избори су одржани према одредбама Привременог закона за избор свих општинских часника, који је завео опште право гласа за све пунолетне мушке грађане с навршеном 21 годином старости - који нису изгубили право гласа и ако су уписани у бирачки списак - без обзира да ли плаћају порез или не.¹ Одредбе овог Закона прецизирале су да за председника у варошким општи-

1. Привремени закон за избор свих општинских часника („Службене новине“ Краљевине СХС од 11. маја 1920. године).

нама може бити изабран онај који плаћа најмање 30 динара непосредне порезе, а у сеоским најмање 25 динара општинског пореза. Избор се вршио на три године. Привременим законом је, такође, одређено да се наредни избори, по истеку три године, имају извршити треће недеље месеца августа и то: председника, потпредседника и одборника, а кметова у прву недељу, и дане за овом, после ових избора. Прописано је и да гласачке кутије буду од дрвета, закључаване с три кључа и удешене тако да се спуштање куглица не види и не чује. Куглице су биле од гуме, а на њима је био утиснут грб Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Поред тога што су ово први избори после 1912. године, њихов значај је и знатно већи; избори нису имали само карактер локалне политичке борбе, већ је требало да покажу политичко расположење народа пред изборе за Уставотворну скупштину.

Изборна активност у пријеполском округу била је доста жива захваљујући људима који ће касније истаћи своју кандидатуру и на изборима за посланике. Током изборне кампање нарочито оштре критике демократи су упућивали на рачун радикала, чија је политика називана „беговском“, а њихове вође Никола Пашић и Стојан Протић „великим везирима“. Радикалска странка је у овим изборима ангажовала полицијски апарат и шумаре да врше притисак на бираче, као што је рађено и у другим изборним окрузима. У овоме су се нарочито истицали шумари претећи бирачима да ће направити пријаву за сечу државне шуме, ако не гласају за радикале. О многим неправилностима на изборима говори и податак да је Државном савету само до 31. августа стигло 500 жалби.²

Мада су учињени велики напори да се пронађу резултати ових избора, па је ради тога прегледана архива Министарства унутрашњих послова, затим комплети дневних листова „Политика“, „Правда“ и „Време“, фондови одређених политичких личности и сл., они нису уродили плодом. Можда прави разлог нам открива „Политика“ у броју од 5. септембра 1920. године пишући: „У парламентарним круговима се тврди да Министарство унутрашњих дела и не намерава да објављује коначни извештај о резултату општинских избора у Србији. Извештаји полицијских власти су тако нетачни да ће требати много времена да се провере“.

У архиви Министарства унутрашњих послова постоје два телеграма окружног начелника из Пријепоља Милановића о овим изборима.

У првом телеграму стоји: „Извештај о избору је послат препоручено поштом под бр. 4238., 4262. и 4391.“, а у другом од 11. 9. 1920. се каже: „Овај округ има 21 општину. 22. августа извршен је избор часника у 11 општана. Првог и шестог септембра извршен је избор у још пет општина. Дванасетог септембра извршиће се избор у три општине. Прибојска општина није имала кандидатску листу. Накнадни избор одређен за 5. септембар. Општина сочичка имала је две кандидатске листе које је суд одбио. Обе општине су у изборном срезу пријеполском. Поступиће се по чл. 151. став други Закона о општинама“.

Велику већину општина у пријеполском округу добили су демократи, а што ће се потврдити и на следећим изборима, као и изборима за Уставотворну скупштину. У Пријепољу је „споразумна“ листа добила 296 гласова, а у Новој Вароши за „споразумну“ листу је гласао 171 бирач, док је у „празној“ кутији било 199 гласачких куглица, што је третирано као „неопредељени“ бирачи. Занимљиво је да су на овим изборима комунисти у Новом Пазару добили 211 гласова, а у Пљевљима 167.

Као последица израженог политичког расположења на општинским и изборима за Уставотворну скупштину, према споразуму радикала и демократа, извршена је подела места окружних начелника. По том распореду постављен је за окружног начелника у Пријепољу Момчило Радовановић, на дужности инспектора Министарства унутрашњих послова. Међутим, он подноси оставку на државну службу, па је на његово место постављен Милорад Лозанић, начелник среза качерског, такође демократ.

Избори 1923. и 1926. године

Други општински избори у јужној Србији и Црној Гори одржани су 19. августа 1923. године. И у овим изборима водила се жестока борба између политичких партија и владе да у своје руке узму, или задрже, што више општина. Као и у ранијим влада је ангажовала полицијске чиновнике и жандарме који су агитовали и претили народу ако не гласа за радикале. У неким општинама су жандарме прозвали „партијски шилбоци“, народ их је веома омрзнуо и није дозвољавао чак ни да преноће у кући. И на овим изборима било је много неправилности, па су Државном савету пристигле многе жалбе; због неправилности су од стране Државног савета поништени избори и у прибојској општини. Многе жалбе

је добио и Демократски клуб, међу којима се помињу и оне из Нове Вароши и Пријепоља. Карактеристично за прилике које су биле на овим изборима је и белешка објављена у „Правди“ 22. августа исте године, упућена из Нове Вароши: „И поред највећег терора начелника Јеремића демократи су одржали све своје општине. Караматијевић“.

На овим изборима заједно с радикалима је наступала и Цемијетска странка, а самосталну кандидатску листу је истицала тамо где је очекивала сигурну победу.

На изборима 1923. године у пријепољском округу радикали су добили 7 општина, демократи 11, цемијетска странка 2 и грађанска (неопредељени) 1 општину.³

Од 8 општина у милешевском срезу радикали су добили 1 општину, демократи 5, цемијетска странка 1 и грађанска (неопредељени) 1 општину (Пријепоље).

У нововарошком срезу радикали су добили 2 општине, а демократи 5.

У прибојском срезу од 6 општина радикали су добили 3 општине, демократи 2 и цемијетска странка 1 општину.⁴

Трећи послератни општински избори одржани су 15. августа 1926. године. Притисак полицијских власти на бираче се још више повећао, што је, уз остале разлоге, имало утицаја на повећање броја општина које су добили радикали, у односу на претходне изборе.

У пријепољском округу на овим изборима радикали су победили у 14 општана, демократи у 9 и земљорадници у 1 општини.

Од 10 општина милешевског среза, радикали су однели по беду у 5 општина, демократи у 4 и земљорадници у 1 општини.

У нововарошком срезу демократи су задржали 4 општине, а радикали су освојили 3 општине.

Од 7 општина прибојског среза, радикали су победили у 6 општина, а демократи у 1 општини.⁵

За председника пријепољске општине изабран је Мишо Веселичић, нововарошке Салих Аговић и прибојске Добросав Стевовић.

Наредни општински избори требало је да буду одржани августа 1929. године, али су завођењем шестојануарске диктатуре укинута закони о обласној, средској и општинској управи и самоуправи, што је собом носило крупне промене. Законом о општинама од 6. јануара разрешене су

Добросав Стевовић

све општинске управе у читавој земљи и овлашћени велики жупани да поставе нове општинске управе, или потврде старе; надлежности општинских управа остале су исте, а министар унутрашњих послова је овлашћен да прописује број њихових чланова. Министар унутрашњих послова је, такође, овлашћен да уредбом може изменити број одборника, вршити спајање општина, стварање нових општина разгруписавањем, одвајање појединих места и додавање другој, одређивање назива и седишта општина итд. Тако је здерана маска формалне демократије и диктатура открила своје право лице и на нивоу локалне управе.

Б) Избори за народне посланике

Избори за народне посланике одржавани су по изборним окрузима, који су се састојали од неколико административних округа односно срезова, а број посланика је зависио од броја становника, што се утврђивало Изборним законом и одлукама Државног савета. Тако су у свим изборима до 1929. године пријепољски изборни округ чи-

3. „Правда“ 22. 8. 1923.

4. АЈ, Општински избори 1923. године. I Б МУП С. Ф. 18. Округ пријепољски

5. „Време“ 16. 8. 1926.

**Резултати избора у пријеполском административном округу за
Уставотворну скупштину Краљевине СХС 1920. године**

Пријеполски округ

Ред. број	СРЕЗ	Број бирача	Број гласова	Процент глас.	Радикалска листа		Демократска листа		
					1	2	1	2	3
1.	Милешевски	3.751	2.920	77,84	892	76	1.279	537	136
2.	Нововарошки	1.953	1.357	69,43	130	14	978	182	53
3.	Прибојски	2.730	1.975	72,34	213	38	955	563	206
	С В Е Г А:	8.434	6.252	73,20	1.235	128	3.212	1.282	395

Срез милешевски

Ред. број	ОПШТИНА	Број бирача	Број гласача	Процент глас.	Радикалска листа		Демократска листа		
					1	2	1	2	3
1.	Пријеполје	638	475		308	3	107	45	12
2.	Бродаревска	417	311		60	4	7	213	27
3.	Великожупска	479	353		63	7	251	12	20
4.	Звјезданска	388	335		35	4	273	13	10
5.	Ивањска	253	206		7	3	195	1	-
6.	Кањска	223	188		4	4	3	130	47
7.	Комаранска	571	449		287	31	65	60	6
8.	Милешевска	507	385		72	16	229	57	11
9.	Страњанска	275	218		56	4	149	6	3
	С В Е Г А:	3.751	2.920	77,84	892	76	1.279	537	136

Срез нововарошки

Ред. број	ОПШТИНА	Број бирача	Број гласача	Процент глас.	Радикалска листа		Демократска листа		
					1	2	1	2	3
1.	Нова Варош	502	336		58	2	76	171	29
2.	Бистричка	244	220		11	2	204	3	-
3.	Буковичка	158	103		1	1	99	-	2
4.	Радијевачка	361	276		16	6	246	5	3
5.	Радојинска	165	139		1	-	138	-	-
6.	Рутошка	257	130		11	-	99	2	18
7.	Штитовачка	266	153		32	3	166	1	1
	С В Е Г А:	1.953	1.357	69,43	130	14	978	182	53

Срез прибојски

Ред. број	ОПШТИНА	Број бирача	Број гласача	Процент глас.	Радикалска листа		Демократска листа		
					1	2	1	2	3
1.	В. Прибој 1	538	402		39	6	247	98	12
2.	В. Прибој 2	583	404		16	7	144	232	5
3.	Бабинска	474	369		4	7	301	5	52
4.	Бучевска	337	194		19	1	136	8	30
5.	Забрђска	348	286		8	12	3	160	103
6.	Сочичка	450	320		127	5	124	60	4
	С В Е Г А:	2.730	1.975	72,34	213	38	955	563	206

нили административни окрузи: пријеполски, пљеваљски, бјелопољски и берански.

Избори за Уставотворну скупштину⁷

Избори за Уставотворну скупштину су одржани 28. новембра 1920. године, а с обзиром на број становника у изборном округу⁶, требало је да се изаберу четири посланика - од тога три по чл. 13. (према броју становника) и један по чл. 14. Изборног закона; наиме, да би Народна скупштина могла да квалификовано одлучује на свака четири посланика морао је да буде изабран један с факултетском спремом.

За ове изборе у пријеполском изборном округу истакнуте су две радикалске и три демократске листе.

На радикалској листи 1 по чл. 13. Изборног закона налазили су се: Др Алекса Станишић, министар на располагању из Пријепоља, Дервиш Шећеркадић, муфтија из Пљеваља и Љубо Поповић, инжењер из Берана; по чл. 14. кандидат је био др Сафет Башагић, професор из Сарајева, а његов заменик др Мехмед Зилцић, такође професор из Сарајева.

На радикалској листи 2 по чл. 13. Изборног закона кандидати су били: Сретен Станић, адвокат из Бијелог Поља, Шериф Арнаутовић, власник листа „Домовина“ из Сарајева и Лазар Мораковац, трговац из Бијелог Поља; по чл. 14. кандидати су били: др Авдо Хасанбеговић, уредник „Домовине“ из Сарајева, а заменик Гргур Берић, секретар Министарства спољних послова из Београда.

На демократској листи 1 кандидати су били: Сретен Вукосављевић, инспектор Министарства за аграрну реформу из Пријепоља, Михаило Куртовић, учитељ из Пљеваља и Миле Перуничкић, учитељ у оставци из Премћана; по чл. 14. др Павле Чубровић, доцент Универзитета, из Берана, а заменик Светомир Ј. Борисављевић, дипломирани правник из Пријепоља.

Кандидати на демократској листи 2 по чл. 13. Закона су били: Мустафа Салихбеговић, муфтија из Бијелог Поља, Митхат Хоџић Шериф, поседник из Скопља и Милан Поповић, учитељ из Берана; по чл. 14. кандидат је био Марко Цемовић, генерални конзул у Одеси, а заменик Велимир Јојић, професор, в.д. директора Гимназије из Берана.

На демократској листи 3 по чл. 13. Изборног закона кандидовани су: Трипко Жугић, наро-

дни посланик из Београда, Нићифор Лисичић, књиговођа Министарства иностраних послова из Београда и Саво Гогић, земљорадник из села Жидовића код Пљеваља; по чл. 14. кандидат је био др Михајло Мартиновић, пекар из Бијелог Поља, а заменик Новица Шаулић, секретар суда из Подгорице.

У бирачке спискове у изборном округу укупно је било уписано 24.273 бирача, гласало је 17.624 или 72,43%; радикалска листа 1 добила је 2.261 глас, радикалска листа 2 - 407 гласова, демократска листа 1 - 8.453 гласова, демократска листа 2 - 5.107 и демократска листа 3 - 1.396 гласова.

За посланике у округу су изабрани: Сретен Вукосављевић, Михаило Куртовић, Мустафа Салихбеговић и др Павле Чубровић - сви кандидати на демократским листама.

У административном погледу пријеполски округ су чинили срезови: милешевски, нововарошки и прибојски, па су резултати избора дати у табелама укупно за округ и посебно по срезовима.

Две основне карактеристике ових избора прво, релативно високо учешће бирача иако су то први избори за посланике након ослобођења и друго, надмоћна победа демократа, што је одраз слободарских традиција народа овог краја, политичког угледа и популарности кандидата и очекивања да ће своје вековне снове најбоље остварити ако земљом буду управљали демократи.

Избори 1923. године

Избори су одржани 18. марта, а организовала их је влада Николе Пашића, чија се Радикалска странка и налазила на власти. Читава територија земље је била подељена као и код избора за Уставотворну скупштину - на изборне округе и срезове.

У изборном округу Пријепоље потврђено је 5 листа, чији су носиоци били: Демократске Сретен Вуксављевић, Радикалске др Алекса Станишић, Демократске дисидентске др Павле Чубровић, Муслиманске демократске Митхат Хаџић и Џемијетске Дервиш Шећеркадић. Бирачи изборног округа и изборних срезова требало је да се одреде и изаберу три посланика с ових 5 листа.

Бирачка места била су, углавном, у седиштима општина. На бирачка места у изборном округу изашло је 20.871 бирач, а гласови су по листама подељени овако: Демократска 7.688 (36,8%), Радикалска 2.827 (13,6%), Демократска

6. Изборни округ Пријепоље имао је 127.552 становника, а један посланик се бирао на 30.000 становника

7. АЈ, Статистика избора народних посланика за уставотворну скупштину Краљевине СХС објављених на дан 28. 11. 1920. године

дисидентска 2.324 (11,1%), Муслиманска демократска 2.408 (11,5%) и Џемијетска 5.624 (27%).

За посланике у изборном округу су изабрани: Сретен Вукосављевић, посланик и у претходном ма ндатном раздобљу, Светомир Ј. Борисављевић, адвокат из Пријепоља, оба с демократске листе и Дервиш Шећеркадић, окружни муфтија из Пљеваља.

Као што се из резултата избора види, дошло је до подвајања демократа, што је последица сукоба у руководству странке, али је њихов утицај још највећи. Радикалска странка је иступила с једном листом полазећи са становишта да

ће тако прикупити већи број гласова. Међу муслиманима дошло је до подвајања - незнатан број гласова је добио кандидат Муслиманске демократске листе (у изборном округу), док је кандидат Џемијетске странке добио много већи број гласова. Ово је разумљиво кад се има у виду да је влада одуговлачила с решавањем многих захтева муслимана - па и овог дела земље - а програм и начин на који је иступала Џемијетска странка је био врло примамљив за већину неписменог муслиманског живља.

Резултати избора по гласачким местима у пријепољском изборном срезу (милешевски, нововарошки и прибојски срез) 1923. године⁸

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Укупан број гласова	Од целокупног броја гласова дато је за листе				
			Демократску	Радикалску	Демократску дисидентску	Муслиманску демократску	Џемијетску
			чији је носилац				
			Сретен Вукосављевић	Др Алекса Станишић	Др Павле Чубриловић	Митхат Хаџић	Дервиш Шећеркадић
1.	Бистрица	289	227	40	—	—	22
2.	Бродарево	363	19	22	2	13	307
3.	Буковик	137	102	22	2	—	11
4.	Бучје	276	97	132	12	6	29
5.	Вел. Жупа	426	252	5	2	3	29
6.	Врбово	529	103	139	5	11	271
7.	Дрмановићи	342	276	62	—	—	1
8.	Ивање	220	182	9	2	7	20
9.	Кање	220	12	46	7	54	101
10.	Комаран	497	66	18	3	6	404
11.	Милешева	562	268	34	9	42	209
12.	Нова Варош	424	65	107	2	4	246
13.	Прибој	521	297	68	3	8	145
14.	Пријепоље	554	74	116	—	49	315
15.	Радојиња	197	192	4	1	—	—
16.	Рутоши	230	166	58	—	—	6
17.	Северин	291	110	6	1	4	170
18.	Сељашница	394	300	19	2	—	73
19.	Сочице	375	124	17	4	2	228
20.	Страњани	232	168	6	3	1	54
21.	Тоци	450	436	8	4	—	2
22.	Штитково	233	124	102	3	1	3
	СВЕГА:	7.762	3.660	1.040	67	211	2.784
	Процент		47,1	13,4	0,69	2,7	35,9

Избори 1925. године

Други избори посланика за Народну скупштину одржани су 8. фебруара 1925. године. У изборном округу Пријепоље истакнуто је 6 листа, чији су носиоци: Демократске Миле Перуничкић, Демократске дисидентске др Павле Чубровић, Југословенске муслиманске др Мехмед Спахо, Земљорадничке Новица Шаулић, Радикалске Милош Трифуновић и Самосталних демократа Сретен Вукосављевић.

У изборном округу у бирачке спискове је било укупно уписано 26.917 бирача, а гласало је 21.658. Листа Мила Перуничкића је добила 3.884 гласа (17,9%), др Павла Чубровића 3.908 (18,1%), др Мехмеда Слаха 4.606 (21,2%), Новице Шаулића 1.522 (7%), Милоша Трифуновића 120 (28,3%) и Сретена Вукосављевића 1.616 (7,5%) гласова.

За посланике у округу су изабрани: Милош Трифуновић, министар вера на располагању, Милутин Јелић, професори Хусеин Јусуфалић, поседник.

На овим изборима први пут иступа са својом листом и Земљорадничка странка. Међу демократима су даља подвајања, па иако добијају укупно највећи број гласова, губе посланичке мандате. Познати национални борац Санцака Сретен Вукосављевић иступа из редова Демократске странке и прикључује се Самосталним демократима. Највећу корист због сукоба у врховима Демократске странке извлаче радикали, чији утицај и број бирача расте. Цемијетска странка на изборима нема своје посебне кандидатске листе, јер се раније утопила у Југословенску муслиманску странку према договору врхова обеју странака.

Резултати избора по гласачким местима у пријепољском изборном срезу 1925. године⁹

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Укупан број бирача	Гласало	Од целокупног броја гласова дато је за листе					
				Демократску	Демократску дисидентску	Југослов. муслиман.	Земљорадничку	Радикалску	Самосталну демократску
				чији је носилац					
				М. Перуничкић	Др П. Чубровић	Др Мехмед Спахо	Новица Шаулић	Милош Трифуновић	Сретен Вукосављевић
1.	Бистрица	302	264	118	1	6	1	38	100
2.	Бродарево	411	291	1	9	176	27	49	29
3.	Буковик	182	142	64	4	5	1	59	9
4.	Бучје	371	307	9	8	24	69	193	4
5.	Вел. Жупа	513	442	18	8	134	220	27	35
6.	Врбово	654	527	86	11	290	80	51	9
7.	Ивање	268	231	29	5	39	29	43	86
8.	Кање	233	203	13	36	88	4	51	11
9.	Комаран	555	494	45	8	109	10	303	19
10.	Милешева	666	554	83	15	237	38	37	144
11.	Нова Варош	550	434	47	1	208	6	157	15
12.	Прибој	637	543	266	5	139	18	92	23
13.	Пријепоље	726	529	50	1	294	2	166	16
14.	Радијевићи	406	354	277	8	—	5	60	4
15.	Радојиња	227	195	127	3	—	1	54	10
16.	Рутоши	280	228	81	3	—	5	90	49
17.	Северин	403	328	5	2	174	6	135	6
18.	Селашница	470	494	245	4	80	5	65	16
19.	Сочице	552	436	14	12	283	27	93	7
20.	Страњани	281	217	101	22	57	2	20	15
21.	Тоци	312	263	187	14	—	44	4	14
22.	Шербетовац	235	197	125	2	4	35	29	2
23.	Штитково	340	241	47	16	4	5	91	78
	СВЕГА:	9.574	7.835	2.038	198	2.351	640	1.907	791
	Процент			26,0	2,5	30,0	8,2	24,3	9,0

Избори 1927. године

После избора 1925. године, Никола Пашић је формирао још две владе, а био је и први председник владе радикала и ХСС после доласка Стјепана Радића у Народну скупштину. Али Пашић је био у дубокој старости (прешао 80 година) и задњих година није уживао поверење краља Александра. У сплету догађаја и интрига, у којима су поред краља играли врло значајну улогу и чланови руководства Радикалске странке, Пашић се повукао из политичког живота и убрзо умро. На политичку позорницу је ступио Никола Узуновић, који је од 8. 4. 1926. до 16. 4. 1927. године формирао четири владе с многим реконструкцијама. На

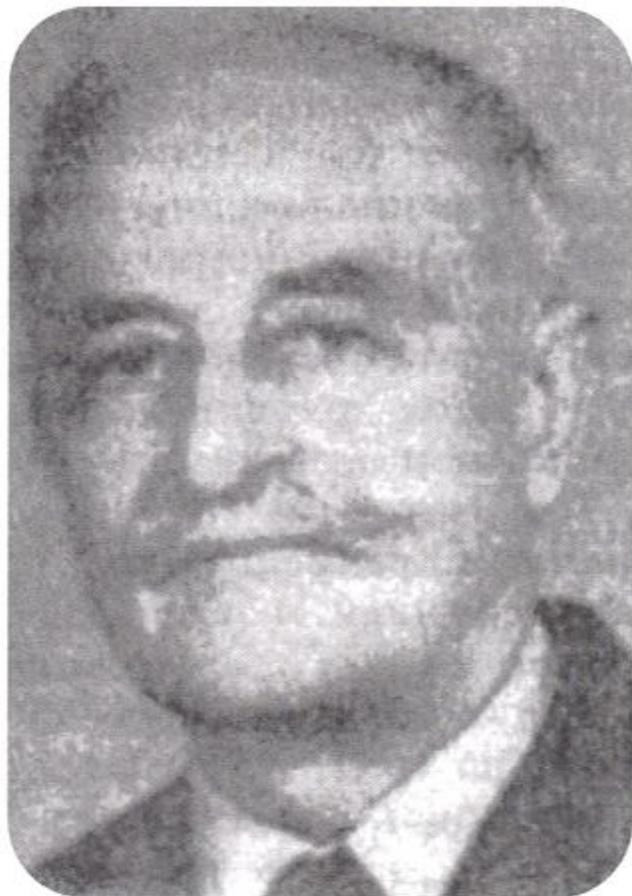
кормилу владе Узуновића је заменио Веља Вукићевић (формирао две владе), који је и провео изборе 1927. године. У руководству Радикалске странке дошло је до великих свађа и трвења, па су на изборе изашли с две листе - листа председника Веље Вукићевића и листа следбеника Николе Пашића тзв. „пашићеваца“. Очекивало се да ће превремени избори колико-толико разбистрити политичку ситуацију, па су избори заказани и одржани 11. септембра 1927. године; ово су били и задњи избори пред завођење диктатуре.

У пријеполском изборном округу истакнуто је шест листа: зехмљорадничка, самосталних демократа, две демократске и две радикалске. У бирачке спискове уписано је 29.245 гласача, а на изборе је изашло 22.135.

Резултати избора по гласачким местима у пријеполском изборном срезу 1927. године¹⁰

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Бирача	Гласова	Од целокупног броја гласова дато је за листе					
				Земљорадничку	Самосталних демократа	Демократску	Радикалску	Радикалску	Демократску
				чији је носилац					
Новица Шаулић	Сретен Вукосављевић	Др Војислав Маринковић	Крста Милетић	Дервиш Шћеперкадић	Марко Цемовић				
1.	Бања	253	211	4	31	135	40	31	—
2.	Бистрица	338	278	36	80	139	22	1	—
3.	Бродарево	516	397	18	29	85	242	20	3
4.	Буковик	197	155	—	13	94	48	—	—
5.	Бучје	395	276	97	7	118	48	6	—
6.	Вел. Жупа	623	519	226	47	121	36	86	3
7.	Ивање	287	245	68	110	35	24	8	—
8.	Кање	246	199	35	10	11	100	29	14
9.	Комаран	620	489	21	14	121	52	278	3
10.	Милешева	710	604	10	310	184	21	75	4
11.	Нова Варош	628	434	4	49	136	67	174	4
12.	Пожегрмац	459	386	80	16	227	38	18	7
13.	Прибој	651	505	55	21	322	49	51	7
14.	Пријеполје	785	561	2	44	315	73	119	8
15.	Радијевићи	477	371	4	21	293	47	4	2
16.	Радојиња	201	160	1	13	103	43	—	—
17.	Рутоши	327	254	2	115	60	71	5	1
18.	Северин	408	316	79	7	202	9	16	3
19.	Селашница	541	450	35	19	341	34	29	2
20.	Сочице	611	434	66	14	219	27	105	3
21.	Страњани	217	150	58	22	45	23	2	—
22.	Тоци	339	269	59	26	177	4	1	2
23.	Шербетовац	263	192	39	26	101	20	6	—
24.	Штитково	376	282	6	38	165	71	1	1
	СВЕГА :	10.468	8.137	1.005	1.082	3.749	1.199	1.035	67
	Процент			12,4	13,3	46,1	14,7	12,7	0,8

Од укупног броја гласова дато је на листе: Земљорадничку - носилац листе Новица Шаулић 1.849 (8,4%), Самосталних демократа - носилац листе Сретен Вукосављевић 1.785 (8,1%), Демо-

Сретен Вукосављевић

кратску - носилац листе др Војислав Маринковић 10.110 (45,7%), Радикалску - носилац листе Крста Милетић 3.175 (14,3%), Радикалску-носилац листе Дервиш Шећеркадић 3.927 (17,7%) и Демократску - носилац Марко Цемовић 1.291 (5,8%).

За посланике у изборном округу изабрани су: др Павле Чубровић, доцент Универзитета, Михаило Драгашевић, учитељ и Мухамед Хашиџбеговић, трговац-сви на демократским листама.

На овим изборима бирачи су се великом већином определили за демократе, јер обећања која су им давали радикали на претходним остала су неиспуњена.

2.

Избори после завођења монарходиктатуре

Изборима 1927. године стање у земљи ништа није измењено - напротив, ситуација је постала још тежа и сложенија. Формирана је нова влада од радикала и демократа. Између странака Стјепана Радића и Свстозара Прибићевића дошло је до споразума, чиме је створена Селјачка демократска коалиција. Као последица стања и расположења у земљи у Скупштини се води оштра борба између владе и новостворене коалиције уз тешка међусобна вређања и оптуживања. Двадесетог јуна 1928. године у Скупштини посланик Пуниша Рачић из пиштоља убија посланике СДК Павла Радића и Ђуру Басаричека и рањава Гранђу и Стјепана Радића, који је убрзо и умро, а што је само врхунац заоштрених друштвених, националних и државних односа.

Шестог јануара 1929. године краљ Александар, као носилац великосрпске политичке превласти, издао је проглас којим је распустио Скупштину, укинуо Устав, забранио рад политичким партијама, изменио Закон о политичким слободама и штампи, распустио општинске управе и именовано владу на челу с генералом Петром Живковићем, командантом своје гарде. У његовој влади нашле су се исте личности које су и довеле до трагичних догађаја претходне године. Завођење шестојануарске диктатуре изазвало је незадовољство народа. Посебно оштар терор морали су да издрже КПЈ и комунисти. Многи су изгубили животе, а неки осуђени на дуге временске казне робијања.

Велика економска криза је још више потресла темеље Краљевине СХС, незадовољство народа се појачавало, па је режим диктатуре западао у све веће тешкоће. Да би режим дао каквтакву демократску фасаду диктатури, године 1931. Краљ проглашава октроисани Устав и Краљевина СХС постаје Краљевина Југославија; познато је шта је Устав донео и на којим начелима је почивао.

А. Општински избори

Готово две године после доношења Устава, донет је и Закон о општинама 15. априла 1933. године, који је представљао фасаду за диктатуру владара на локалном нивоу. У складу с одредбама овог Закона, заказани су и одржани избори за општинске одборе 15. октобра 1933. године.¹¹ Југо-

словенска национална странка, која је била на власти, упутила је апел бирачима да иступе „на једној идејној и моралној листи“ и да се на изборима „очува јединство и хомогеност“; не треба посебно говорити шта је то у пракси значило - поготово кад се зна с којим циљем је и створена ЈНС.

Милешевски срез

У десет општина милешевског среза истакнута је 21 кандидатска листа, а на изборима је гласало 4.413 бирача. Ево и резултата тих избора:

Бабинска општина:

Милојица Плескоњић 150 (ЈНС),

Ристо Голубовић 101 (ЈНС),

Бродаревска општина:

Шериф Башић 366 (ЈНС),
Абаз Кријешторац 225 (ЈНС).

Великожупска општина:

Средо Несторовић 377 (ЈНС),
Недељко Потежица 196 (ЈНС).

Звјезданска општина:

Јован Посркача 424 (ЈНС).

Ивањска општина:

Радојица Дивац 163 (ЈНС),
Петко Ђерић 58 (ЈНС),
Милосав Дивац 67 (ЈНС).

Кањска општина:

Раде Јевтовић 132 (ЈНС),
Амир Суљевић 127 (ЈНС).

Комаранска општина:

Аџо Бјелак 316 (ЈНС),
Савагије Томашевић 208 (ЈНС).

Милешевска општина:

Димитрије Секулић 514 (ЈНС),
Вукоман Нинчић 99 (ЈНС).

Пријеполска општина:

Муса Мусабеговић 388 (ЈНС),
Кирило Рељић 287 (ЈНС).

Страњанска општина:

Милисав Пушица 133 (ЈНС),
Милорад Мандић 65 (ЈНС),
Стеван Новосел 17 (ЈНС).

Нововарошки срез

У шест општина среза истакнуто је 13 кандидатских листа о којима су се изјашњавали бирачи.

Бистричка општина:

Љубојевић Добрисав 188 (ЈНС),
Бошковић Раде 111 (ЈНС),
Бучевац Стеван 69 (ЈНС).

Божегићка општина:

Војо Поповић 461 (ЈНС),
Чакаревић Глишо 139 (ЈНС).

Нововарошка општина:

Рајко Рајановић 319 (ЈНС),
Михаило Ђокић 216 (ЈНС).

Радојињска општина:

Алекса Суботић 87 (ЈНС).

Рутошка општина:

Тиосав Гордић 193 (ЈНС),
Оташевић Бојо 171 (ЈНС).

Радијевачка општина:

Ристо Поповић 208 (ЈНС),
Јацић Миленко 140 (ЈНС),
Пурић Влајко 134 (ЈНС).

Укупно у срезу на изборе је изашло 2.441 бирач.

Прибојски срез

У свих пет општина среза истакнуто је 13 кандидатских листа, а на изборе је изашло 3.021 бирач.

Бучевска општина:

Луковић Миле 251 (ЈНС),
Лонцовић Михаило 92 (УО),
Голочевац Него 68 (ЈНС).

Забрђска општина:

Гибаница Шериф 226 (ЈНС),
Вукић Саво 208 (ЈНС).

Прибојска општина:

Стевовић Добросав 816 (УО),
Вранић Љубомир 438 (ЈНС).

Сочичка општина:

Терзић Ибро 268 (УО),
Бошковић Владо 164 (УО),
Ибрагић Бећо 157 (УО).¹²

Толачка општина:

Ратковић Милисав 160 (ЈНС),
Минић Иван 123 (ЈНС),
Пузовић Спасоје 51 (ЈНС).

Значајно је нагласити да је две највеће општине у срезу освојила опозиција упркос напорима који су чињени од стране руководства ЈНС и полицијских власти.

12. Удружену опозицију на овим општинским изборима чинили су припадници забрањених прешестојануарских странака: Радикалне, Демократске, и Земљорадничке

Други - и последњи - избори одржани су 22. новембра 1936. године,¹³ кад се фашистичка опасност озбиљно наднела над Европом. Ови избори требало је да покажу и политичко расположење након петوماјских избора за народне посланике.

Резултати избора по срезovima и општинама

Милешевски срез

Бабинска општина:

Брашанац Вуле 138 (УО),
Голубовић Ристо 113 (ЈРЗ).

Бродаревска општина:

Балићевац А. Шајин 411 (ЈРЗ),
Башић Шериф 186 (ЈРЗ).

Великожупска општина:

Глушчевић Милосав 384 (ЈРЗ),
Лучић Милосав 214 (неопредељен).

Звезданска општина:

Посркача Јован 337 (ЈРЗ),
Рељић Средо 226 (ЈРЗ).

Кањска општина:

Бојовић Стеван 178 (ЈРЗ),
Јефтовић Раде 103 (ЈРЗ).

Милешевска општина:

Мрдаковић Стеван 357 (ЈРЗ),
Секулић Димитрије 291 (ЈРЗ).

Комаранска општина:

Бјелак Ацо 390 (ЈРЗ).

Пријепољска општина:

Хашимбеговић Мухамед 335 (ЈРЗ),
Мусабеговић Муса 313 (ЈРЗ),
Богдановић Јакша 126 (УО).

Толачка општина:

Ратковић Милосав 127 (ЈРЗ),
Пузовић Мико 111 (ЈРЗ),
Драгутиновић Јован 84 (УО),
Пузовић Спасоје 58 (ЈРЗ).

Ивањска општина:

Пузовић Драгутин 161 (ЈРЗ),
Днвац С. Божидар 131 (неопредељен),
Ђоковић Дико 40 (ЈРЗ).

Укупно у срезу је истакнуто 26 листа, а на гласачка места је изашло 5.097 бирача. На овим изборима истакнуто је и неколико листа „неопредељених“ и Удружене опозиције, а кандидат Удружене опозиције у бабинској општини је однео победу.

Нововарошки срез

Бистричка општина:

Љубојевић Добрисав 148 (ЈРЗ),
Радовић Иван 148 (земљорадници),
Бошковић Раде 89 (ЈРЗ).

Божетићка општина:

Чакаревић Глиша 398 (ЈРЗ),
Ђурчић Влајко 191 (ЈРЗ).

Нововарошка општина:

Рајановић Рајко 304 (неопредељен),
Хаџић Осман 154 (ЈРЗ),
Кулић Раденко 87 (ЈРЗ).

Радијевичка општина:

Поповић Ристо 192 (ЈРЗ),
Пурић Влајко 177 (ЈРЗ),
Станић Тадија 75 (ЈРЗ),
Шапоњић Данило 39 (ЈРЗ).

Радојињска општина:

Лапчевић Бранко 110 (ЈРЗ),
Рвовић Божо 89 (ЈРЗ),
Суботић Алекса 18 (ЈРЗ).

Рутошка општина:

Бујовић Тиосав 210 (ЈРЗ),
Оташевић Бојо 171 (ЈРЗ).

На изборе је изашло укупно 2.600 бирача, а у читавом срезу је било 17 кандидатских листа.

Прибојски срез

Бучевска општина:

Луковић Миле 297 (ЈРЗ),
Јановић Тадија 165 (неопред.).

Забрђска општина:

Јаћимовић Стеван 269 (ЈРЗ),
Бајрамовић Алија 179 (ЈРЗ).

Прибојска општина:

Стевовић Добросав 1.017 (ЈРЗ).

Сочичка општина:

Ибрагић Бећо 306 (ЈРЗ),
Строил Немзо 193 (ЈРЗ),
Терзић Ибро 97 (ЈРЗ).

Укупно је на гласачка места изашло 2.523 бирача, а у читавом срезу је било 8 листа. У односу на претходне изборе, број бирача је знатно мањи, а последица је издвајања толачке општине и припајања милешевском срезу; поред тога и нека села су издвојена и припојена вишеградском срезу.

13. „Политика“ 24. 11. 1936. године

Карикатура из листа „Нови Санџак“, Пријеполје 1 јануар 1938. године, бр.3

Сељаци разговарају:

- Кога си гласао Петроније?
- Ја вала Милоша?
- Ко те нато наговорио, несрећниче!
- Славе ми боже, они исти који тебе наговорише да гласаш Милана!

Опозиционог расположења у срезу исполњеног на претходним изборима скоро и нема, што је последица нагодбе бивших „опозиционара“ (трговаца и имућних људи) с вођама ЈРЗ.

За председнике на општинским изборима су изабрани носиоци листа који су имали највећи број гласова (у тексту наведени на првом месту), а ако би се упразнило место председника, председник је постојало лице изабрано на другом месту најјаче кандидатске листе. Свака листа имала је онолико кандидата и заменика колико се у општини бирало одборника. У свим општинама које су имале мање од 3.000 становника - а такве су биле готово све у сва три среза-бирано је по 18 одборника; изузетак су неке мале општине које су општинским статутом, одобреним од бана, утврдиле и бирале мањи број одборника од законом утврђеног броја. За одборника је могао бити изабран житељ општине који је имао бирачко право, навршио 25 година, а није искључен од избора.

У општинама где је било више кандидатских листа, две трећине одборника добијала је листа која је имала највећи број гласова, а остатак места се делио између осталих кандидатских листа и листе победнице. Не треба истицати посебно дубоку недемократичност оваквог законског решења; све владе старе Југославије, а сменило се 39 за време њеног постојања, нису много бринуле о слободи избора и учешћу народа у управљању земљом, већ о томе како ће бити организовани избори да би победила владајућа странка и добила већину у Скупштини и у локалним органима, што се односи пре свега на Радикалску странку, али и на остале.

Изборна кампања често је била врло жива, давана су обећања, није се презало од личних

вршњања, а било је и куповине гласова. Бирачи су се некад опредељивали и по томе из кога села потичу носиоци листа, какве су родбинске и „наршијске“ везе и сл. Велики притисак су вршиле среске полицијске и друге власти, јер су оне - с часним изузецима - радили за партије на власти.

Погоршане политичке прилике у земљи и приближавање рата границама спречиле су одржавање нових општинских избора тако да је капитулација затекла председнике и одборнике изабране 1936. године.

Б) Избори за народне посланике

Први избори су расписани и одржани под режимом шестојануарске диктатуре 8. новембра 1931. године. У читавој земљи постојала је само једна листа генерала Петра Живковића. По срезовима је истакнуто више кандидата, људи за које се сматрало да ће бити послушни режиму. Како је, ипак, режим желео да се осигура било каквих изненађења, то су избори били јавни.¹⁴

Међу срезовима који нису имали довољан број становника, извршено је за изборе спајање; тако су заједничког посланика бирали срезови милешевски и прибојски, те нововарошки и сјенички. Укупно у изборном срезу (срезови миле шевски и прибојски) је било уписано 10.476 бирача, а на изборе је изашло 9.216. Војко Куртовић је добио 4.993 гласа, Милан Зекић 3.994 и Градимир Козомарић 229 гласова.

За посланика у овом изборном срезу изабран је Војко Куртовић, адвокат из Пријеполја.

За посланика у изборном срезу нововарошко-сјеничком изабран је Страхиња Борисављевић, трговац из Нове Вароши.

РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА ПО СРЕЗОВИМА 1931. ГОДИНЕ¹⁵

Милешевски срез

Ред. број	ОПШТИНА	Гласачко место	Бирача	Гласача	Милан Зекић	Војко Куртовић	Градимиr Козомарић
1.	Пријепоље	Пријепоље	727	630	196	400	34
2.	Бродаревска	Бродарсво	636	567	397	187	1
3.	Бабинска	Шербетовац	273	258	3	251	4
4.	Звјезданска	Сељашница	613	544	67	455	22
5.	Ивањска	Ивање	328	251	24	194	33
6.	Комаранска	Комаран	610	553	196	357	-
7.	Кањска	Кање	266	258	130	128	-
8.	Милешевска	Песеље	731	590	103	463	24
9.	Великожупска	В. Жупа	630	551	197	270	84
10.	Страњанска	Г. Страњање	255	240	76	161	3
		СВЕГА :	5.069	4.442	1.371	2.866	205

Прибојски срез

Ред. број	ОПШТИНА	Гласачко место	Бирача	Гласача	Милан Зекић	Војко Куртовић	Градимиr Козомарић
1.	Прибојска	Прибој 1	745	657	260	394	3
		Прибој 2	767	667	355	312	-
2.	Забрђска	Северин	446	415	246	167	2
3.	Сочичка	Сочице	689	644	567	79	-
4.	Бучевска	Бучје	519	404	248	156	-
5.	Толачка	Тоци	383	356	2	347	7
6.	Јабланичка	Јабланица	303	236	134	101	1
7.	Белобртска	Бело Брдо	662	572	565	7	-
		Ријека	420	372	101	260	11
8.	Миочка	Миоче	474	451	247	304	-
		СВЕГА :	5.407	4.774	2.623	2.127	24

Нововарошки срез

Ред. број	ОПШТИНА	Гласачко место	Бирача	Гласача	Милан Зекић	Војко Куртовић
1.	Нововарошка	Нова Варош	650	536	495	41
2.	Бистричка	Бистрица	373	331	318	13
3.	Рутошка	Рутоши	399	344	343	1
4.	Радојињска	Радојиња	230	216	136	80
5.	Радијевачка	Дрмановићи	512	464	456	8
6.	Буковичка	Буковик	228	215	214	1
7.	Штитковачка	Штитково	419	401	401	-
8.	Негбинска	Негбина	372	308	1	307
9.	Јасеновачка	Јасеново	272	231	186	45
10.	Драгличка	Драглица	286	238	41	197
		СВЕГА :	3.741	3.284	2.591	693

15. АЈ, Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије одржаних 8. 11. 1931. године

Петомајски избори 1935. године

Деветог октобра 1934. године убијен је у Марсеју, у Француској, краљ Александар од стране хрватских и македонских фашиста (ушасте и ВМРО), које је организовао и припремао Анте Павелић, касније злогласни поглавник тзв. НДХ. Александровим убиством нестао је главни носилац великосрпске превласти и први човек монархистичке диктатуре. После његовог убиства у земљи су настала нова политичка прегруписивања. Формирано је краљевско намесништво, у коме је одлучујућу реч имао кнез Павле. Намесништво је сменило дотадашњег председника владе Николу Узунувића и за новог председника поставило Бо-

гољуба Јевтића. Економска криза у земљи је била још тешка, а политичка ситуација је постајала све нестабилнија. Да би се створио привид демократије, у земљи је дозвољено формирање опозиције. Одлучено је да се распишу избори и изборна активност је била доста жива. На овим изборима, поред Владине земаљске листе Богољуба Јевтића, истакнута је листа Удружене опозиције на челу с др Владимиром Мачеком, вођом ХСС, Божидара Ж. Максимовића и Димитрија Љотића „Збор“, проповедника фашистичке идеологије и окорелог немачког сарадника у окупираној Србији.

На овим изборима сваки административни срез бирао је по једног посланика.

Резултати избора по срезovima 1935. године¹⁶

Милешевски срез

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Бирача	Гласова	Од целокупног броја гласова дато је за листе					
				Богољуба Јевтића			Др. Вл. Мачека	Димитрија Љотића	Божидара Максимовића
				чији је носилац					
				В. Куртовић	Кирило Рељић	Инж. Милан Минић	Милош Дивац	Велимир Цвијовић	Милан С. Бекић
1.	Бистрица	756	592	303	50	239	-	-	-
2.	Велика Жупа	693	575	192	80	253	36	-	14
3.	Горњи Страњани	303	267	132	21	102	3	-	9
4.	Ивање	406	326	44	93	139	36	-	4
5.	Кање	285	265	36	133	86	-	-	10
6.	Комаран	682	570	251	114	184	-	-	21
7.	Песеље	815	678	257	337	68	4	-	1
8.	Пријепоље	942	736	362	114	191	18	2	49
9.	Сељашница	680	571	244	173	149	1	-	4
10.	Шербетовац	336	278	152	57	44	-	-	25
	СВЕГА:	5.898	4.858	1.973	1.172	1.455	98	2	158
	Процент		82,37	40,61	24,13	29,95	2,02	0,04	3,25

Нововарошки срез

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Бирача	Гласова	Од целокупног броја гласова дато је за листе				
				Богољуба Јевтића		Др. Влатка Мачека	Димитрије Љотића	Божидар Максимовића
				чији је носилац				
				Илија Пурић	Сретен Кузељскић	Петар Томић	Реља Пурић	Владимир Ристић
1.	Бистрица	434	370	12	347	9	-	2
2.	Божетићи	756	626	292	324	4	6	-
3.	Нова Варош	713	580	165	354	20	2	39
4.	Радијевићи	555	497	253	234	2	6	2
5.	Радојиња	277	229	45	184	-	-	-
6.	Рутоши	437	403	31	370	1	-	-
	СВЕГА:	3.172	2.705	798	1.813	36	14	44
	Процент		85,28	29,50	67,02	1,33	0,52	1,63

Прибојски срез

Редни број	ГЛАСАЧКО МЕСТО	Бирача	Гласова	Од целокупног броја гласова дато је за листе				
				Богољуба Јевтића	Др. Влатка Мачека	Димитрије Љотић	Бождар Максимовића	
				чији је носилац				
				Јевђевић Михајло	Февзија Хаџихамзић	Ристо В. Стевовић	Петар Милошевић	Милан С. Ђекић
1.	Бучје	552	473	287	47	20	-	119
2.	Врбово	879	739	383	49	196	-	111
3.	Прибој	810	695	233	27	156	3	276
4.	Северин	516	456	104	21	307	-	24
5.	Сочице	796	643	292	166	145	-	40
6.	Тоци	445	369	299	-	20	-	50
	СВЕГА :	3.172	2.705	798	1.813	36	3	44
	Процент		84,42	47,35	9,18	25,01	0,09	18,39

Михајло Јевђевић

Февзија Хаџихамзић

Петар Милошевић

У милешевском срезу за земаљску кандидатску листу Богољуба Д. Јевтића гласало је 4.600 бирача или 94,69%, за листу др Владимира Мачека 98 или 2,02%, за листу Димитрија В. Љотића 2 или 0,04% и Бождара Ж. Максимовића 158 или 3,25%.

За посланика је изабран Војко Куртовић, адвокат из Пријespoља, кандидат са земаљске листе Б. Јевтића, а његов заменик Шериф Башић, трговац из Бродарева.

У нововарошком срезу за земаљску кандидатску листу Богољуба Јевтића гласало је 2.611 бирача или 96,52%, за листу др Владимира Мачека 36 или 1,33%, за листу Димитрија Љотића 14, или 0,52% и Бождара Максимовића 44 или 1,63%.

За посланика је изабран Сретен Кузељевић, земљорадник из Негбине, а његов заменик Михајло Ђокић, земљорадник из Амзића.

У прибојском срезу Земаљска кандидатска листа Богољуба Јевтића добила је укупно у срезу 1.908 или 56,53 % гласова, др Владимира Мачека 844 односно 25,01%, Димитрија В. Љотића 3 или 0,09% и Бождара Ж. Максимовића 620 или 18,37% гласова. Карактеристично је да је на овим изборима опозиција направила снажан продор у срезу, што у првом реду треба захвалити

кандидату, утицају и везама богате трговачке породице Стевовића.

Ристо Стевовић

За посланика је изабран Ристо В. Стевовић, кандидат са земаљске листе Мачека, а за његовог заменика Шукрија Хаџимуратовић, на дничар из Прибоја.

Децембарски избори 1938. године

Фашистичка опасност у Европи постаје све већа године 1936. и 1937, а Хитлер и Мусолини успешно примењују своју тактику према државама које дају отпор-најпре их политички нападају, стварају пету колону, а потом и окупирају. Силама осовине Енглеска и Француска нуде компромисе и чине уступке заносећи се илузијама да ће бити крај њиховим незајажљивим апетицима. Западне силе нису прихватиле предлог Совјетског Савеза да се начини споразум свих европских држава на основи одлучног отпора силама осовине.

Кнез Павле и влада Милана Стојадиновића - по савету и угледу на Енглеску - све више Југославију приближавају фашистичким силама.

После доласка Јосипа Броза Тита на чело КПЈ и преласка руководства у земљу, почиње жива политичка активност. Организују се многе акције, демонстрације, манифестације, штрајкови којима се даје отпор режиму. Кроз тај отпор јачала је КПЈ и СКОЈ, израстао је снажан синдикални и студентски покрет, покрет средњошколске омладине и женски антифашистички покрет. Значај и успеси овог јединственог и револуционарног покрета је утолико већи, јер је израстао у тешким и

крвавим борбама са снагама режима; падале су жртве, али је покрет незадрживо ишао напред, незадовољство народа је расло. Намесници и влада су се напнили пред проблемима које нису могли решити. Покрет отпора почео је снажно да се развија и у Санџаку.

У тешкој политичкој ситуацији, председник владе Милан Стојадиновић, који је имао изванредан број политичких противника у Скупштини и несигурну већину, у споразуму с кнезом Павлом је одлучио да се нешто раније распишу избори, очекујући да ће у новом скупштинском саставу имати сигурну већину, која ће му омогућити провођења политике ослонаца на фашистичке силе. Тако су расписани и одржани избори 11. децембра 1938. године.

У предизборној кампањи Стојадиновићева влада је себе представљала као једину силу која може да сачува и спасе земљу од пропасти. Све опозиционе снаге представљане су као државни непријатељи, што је у крајњој линији значило да се према њима могу примењивати сва средства.

На овим изборима истакнуте су три земаљске листе: владина листа Југословенске радикалне заједнице на челу с Миланом Стојадинови-

Начелник Среза прибојског Милан Марјановић са својим особљем (1935. или 1938.)

Стоје с лева на десно: Симо Самарџић (служитељ); Матијевић Роса; Матијевић Реља; Петар Којадиновић;
Седе с лева на десно: Саво Цинцовић; Љубомир Мелентијевић (у крилу пас Шамика); Милан Марјановић (средњи
начелник); Мухамед Тановић (полициски писар); 9.

Карикатура из листа „Нови Санџак“, Пријепоље 1. децембар 1937. године, бр.2

- Како сте сељо, шта ми радите?
- Хвала на питању, ето свирам у овај клавир?
- Какав ти је то клавир, кад су то обичне гајде?
- Па оно јес да су гајде, али кад ви своја начела можете да зовете демократијом, могу ваљда и ја моје гајде да зovem клавиром!

ћем, листа Удружене опозиције на челу с др Владимиром Мачеком, председником ХСС и земаљска кандидатска листа групе „Збор“ на челу с Димитријем Љотићем.

Избори су организовани по изборним окрузима, а изборни округ 18 су чинили срезови: андријевачки, берански, бјелопољски, колашински, милешевски, нововарошки, плесваљски, прибојски и шавнички. Сваки срез је бирао по једног посланика. Избор кандидата није зависио само од броја гласова датих за листе и кандидате у дотичном срезу, већ и од броја гласова које су добиле све земаљске листе у целој земљи, затим колико је листа добила у округу коме срез припада и најзад колико је гласова дато за сваку листу и сваког кандидата у изборном срезу. Земаљској листи која је добила највећи број гласова аутоматски је припадало три петине мандата у целој земљи; у сваком изборном округу три петине мандата су одмах припадале тој листи без обзира да ли је она имала већину гласова у округу, а мандати су додељивани кандидатима у изборним срезовима с најјаче кандидатске листе полазћи од кандидата који је имао највише гласова.

Гласање је било јавно, а бирач је морао да имснуде носиоца листе и среског кандидата за кога гласа.

Упркос жестокој кампањи, уложеним средствима, недемократским методама, изборном фаворизовању и свим махинацијама Милан Стојадиновић је добио мање гласова него владајуће странке 1935. године, а Удружена опозиција више. С обзиром на резултате избора и теишку спољну и унутрашњу ситуацију, влада Милана Стојадиновића је пала, а нову је формирао Драгиша Цветковић за кључивши споразум с др Мачеком.

Резултати децембарских избора¹⁷

Милешевски срез

У срезу су све три земаљске кандидатске листе истакле своје кандидате, а борба се водила између кандидата ЈРЗ и Удружене опозиције. Представници владајуће странке су нештедице делили обећања, вршили подмићивање и куповину гласова, ангажовали полицијски и управни апарат, али је, упркос свему опозиција направила снажан продор у срезу.

Земаљска кандидатска листа ЈРЗ

Војко Куртовић (ЈРЗ) ..... 1.583 гласова
 Мухамед Хаишмбеговић (ЈРЗ) ..... 2.161 гласова

Југословенска радикална заједница је добила свега 3.744 гласа, или 68,04%.

Земаљска кандидатска листа УО

Марко Ђубић (Јовановић)..... 68 гласова
 Кирило Цвијовић (ЈНС)¹⁸..... 18 гласова
 Радиша Миодраговић (СДС) ..... 1.668 гласова

Листа Удружене опозиције је добила укупно 1.774 гласа или 31,96%.

Кандидат „Збора“ у срезу је био Душан Бајић, али није добио ниједан глас

Укупно је у срезу гласало 5.488 бирача.

За посланика је изабран Мухамед М. Хашимбеговић, председник општине Пријепоље.

17. „Политика“ 13. 12. 1938. године

18. На изборима 11. децембра 1938. године на листи Удружене опозиције, примљена је и ЈНС да би се умањило број гласова за листу М. Стојадиновића (ЈРЗ)

Нововарошки срез

И у овом срезу све земаљске листе су истакле своје кандидата, а изборна кампања је била још живља с обзиром на велики број кандидата.

Земаљска кандидатска листа ЈРЗ

Страхиња Борисављевић (ЈРЗ) ..... 529 гласова
Десимир Рогић (ЈРЗ) ..... 90 гласова
Јевстатије Караматијевић (ЈРЗ) ..... 723 гласова
Др Слободан Пурић (ЈРЗ) ..... 950 гласова

Југословенска радикална заједница је добила свега 2.292 гласа, или 78,4%.

Земаљска кандидатска листа УО

Петар Томић (Давидовић) ..... 5 гласова
Бојо Поповић (Јовановић) ..... 193 гласова
Блајко Ђурчић (ЈНС) ..... 169 гласова
Радико Кулић (А. Станојевић) ..... 55 гласова
Милош Суботић (Јовановић) ..... 206 гласова

Листа Удружене опозиције је добила укупно 628 гласова, или 21,6%.

Кандидат „Збора“ у срезу је био Илија Пурић, али је остао без иједног гласа.

Укупно у срезу је гласало 2.920 бирача.

За посланика је изабран др Слободан Пурић, лекар из Нове Вароши.

Прибојски срез

У Прибојском срезу свака земаљска листа је истакла само по једног кандидата.

Земаљска кандидатска листа ЈРЗ

Милош Ђекић (ЈРЗ) ..... 1.838 гласова

Земаљска кандидатска листа УО

Милош Стевовић (Јовановић) ..... 1.225 гласова

Земаљска кандидатска листа „Збор“

Сахмет Хајдаровић („Збор“) ..... 1 глас

Укупно је у срезу гласало 3.064 бирача.

Земаљска листа ЈРЗ је добила 60%, а Удружене опозиција 40%.

За посланика је изабран Милан Ђекић, рентијер из Београда.

Колико је изборни систем био недемократичан и компликован, показује и чињеница да су резултати избора објављени 13. децембра, а Главни бирачки одбор је саопштио имена посланика тек месец дана касније, тј. 11. јануара 1939. године.

Децембарски избори 1938. године су били и последњи у Краљевини Југославији. Уредбом о избору народних посланика за Народну скупштину од 1. априла 1940. године формиран су изборни окрузи, а изборни округ број 44 сачињавали су административни срезови: прибојски, нововарошки, пљеваљски, милешевски, моравички, сјенички, бјелопољски и берански. Утврђено је да се један посланик бира на 40.000 становника, а ако остатак буде најмање 25.000, онда се бира још један посланик. Врховни изборни орган је Државни одбор. Како је овај изборни округ имао 204.487 становника, то је требало да се бира пет посланика; милешевски срез је имао 42.060 становника, па би бирао једног посланика, док би се морало вршити спајање неких срезова.

Милош Стевовић

Радикалска и Демократска партија су почеле да оснивају своје организације у срезовима милешевском, нововарошком и прибојском већ 1919. године. Обе ове странке су ослонац тражиле, претежно, међу српским становништвом, па се на тој линији међу њима и водила борба, која ће остварити већи утицај и добити више бирача на изборима.

У првим годинама по ослобођењу земље, Демократска странка је сматрала да аграрно питање - што је за овај крај био животни проблем - треба решити без плаћања накнаде бившим земљопоседницима, агама и беговима; због тога је она, уз друге разлоге, у свим општинама где је било у већини српско становништво освајала највише општинских управа, а такође добијала највећи број гласова и мандата на изборима за народне посланике до завођења шестојануарске диктатуре, јер се српско становништво бојало нерешеног чивчијског односа.

Радикалска странка је, међутим, сматрала да аграрно питање треба решити давањем накнаде бившим власницима, агама и беговима; због датог обећања, и обавезе коју је преузео Пашић, већина муслимана је на општинским изборима и изборима за Уставотворну скупштину 1920. године гласала за кандидате Радикалске странке. Но из састава демократских кандидатских листа за посланике, и броја добијених општина чије су листе носиле називе „споразумна“, „неопредељени“ и „грађанска“, убедљиво говоре да је било доста и оних који нису прихватили поделу само на радикале и демократе, већ су друкчије мислили и радили.

Кад је Џемијетска странка (по свом програму она је била дубоко националистичка и залагала се за одбрану исламских права: права на културно-просветну аутономију, да се аграрно питање реши у корист ага и бегова, да се скине секвестар с имања на које је држава ставила - што је значило да је она против аграрне реформе и колонизације, итд.) проширила своју делатност и у ова три среза - под утицајем муслиманске градске буржоазије, ага и бегова - муслимани у општини нама где су имали већину гласају за кандидате Џемијетске странке, док у осталим гласају заједно с радикалима, што нарочито долази до изражаја на изборима за општинске чeonике и народне посланике 1923. године. Познато је да је у овом периоду Радикалска странка помагала јачање Џемијетске странке, јер је на тај начин хтела да ослаби Демократску странку и сачува муслимане да не би пали под утицај Југословенске муслиманске организације из Босне и Херцеговине.

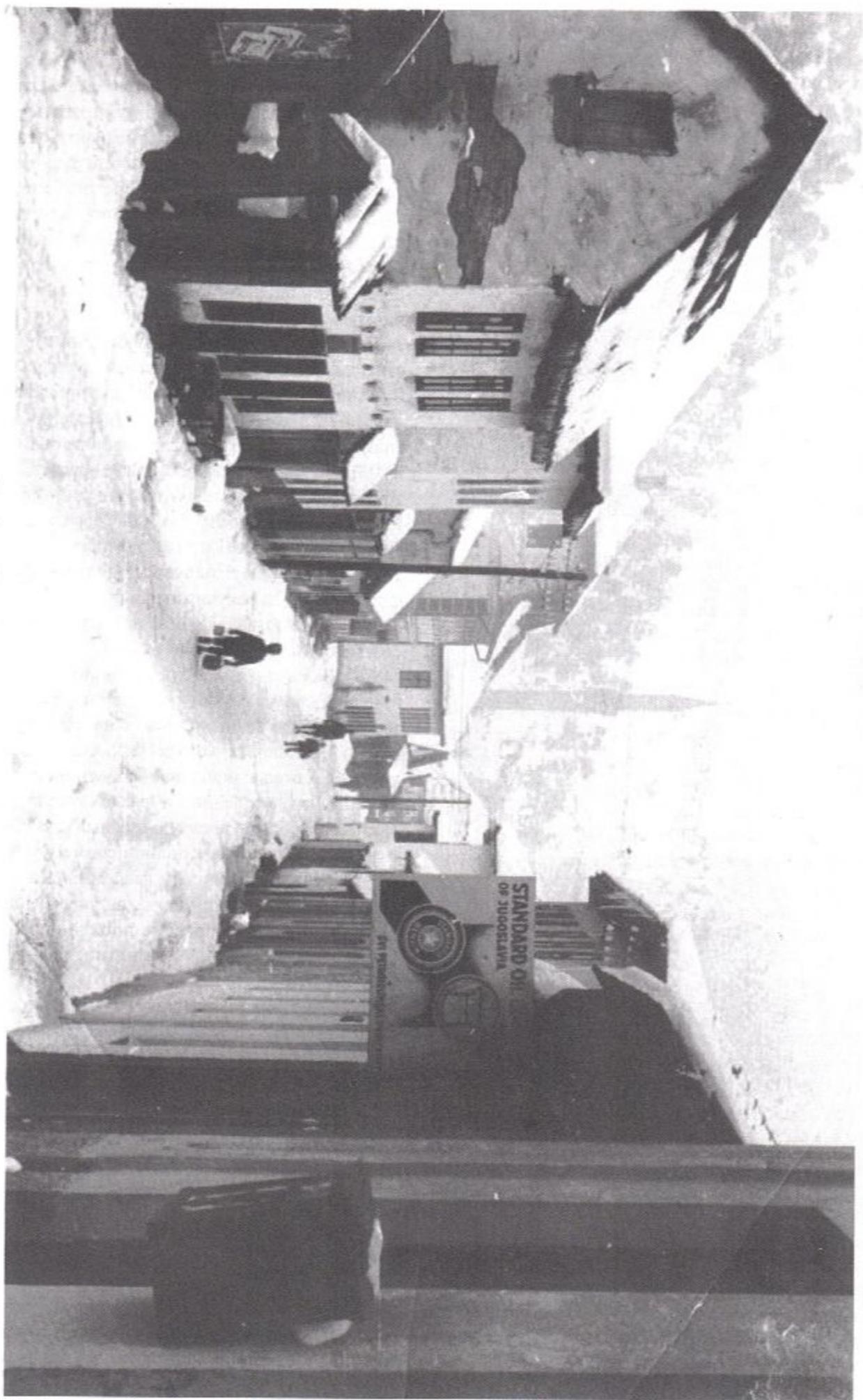
Кад је Пашић 1925. године - не могавши да прихвати повећане захтеве - ликвидирао Џемијет, међу муслиманима - под утицајем муслиманске градске буржоазије, бивших ага и бегова - долази до подвајања, знатан број гласа за радикале, што им помаже да освоје већи број општина на изборима 1926. године, а незнатан део прилази демократима, али највише се опредељује за ЈМО, која је проширила своју делатност и у овим срезовима; ово је нарочито уочљиво на изборима за посланике 1925. године, кад кандидат ЈМО добија 30% бирачког тела и осваја једно посланичко место у изборном округу.

Престанком рада Џемијета као политичке странке, настаје упорна борба између Радикалске и Демократске партије и ЈМО за придобијање муслимана у овом делу земље; то је једно од најважнијих обележја политичких борби на овом терену. Муслимани су и даље остали уз прваке Џемијетске странке, а они се зависно од својих тренутних интереса опредељују за једне, друге или треће.

Што се тиче других грађанских странака, сви избори до шестојануарске диктатуре рељефно показују да закулисане радње, свађе и трвења која су се догађала у Београду одсликавала су се и на овом терену.

Завођење монархистичке диктатуре прекинуло је сваку политичку активност, а кад је дозвољена, могла се одвијати само на „идејној и моралној“ платформи, која се залагала за очување постојећег стања; политички представник тога је била ЈНС, која је једино и имала своје представнике на изборима после доношења Устава 1931. године. Упркос терору полицијских и управних власти већ на општинским изборима 1933. године, појављују се опозиционе кандидатске листе, а неке општинске управе је добила опозиција. Овај процес се појачава на општинским изборима 1936. године.

У годинама пред други светски рат, политичка ситуација се даље заоштрава, јер се процес осиромашења становништва наставља. Иако спор, у сва три среза се повећава број занатских радника, који се организују у повереништва и подружнице УРС-ових синдиката, јача студентски покрет и покрет задружне омладине на селу, све брже продиру напредне идеје и налазе плодно тло. И на политичкој позорници ових срезова се појављују нове политичке снаге. И кад је створена споразумна земаљска листа Удружене опозиције за изборе 1938. године, нове политичке снаге су се ангажовале и дале највећи допринос, што се манифестовало у великом броју гласова датих за кандидате опозиције упркос свим претњама и терору.

Прузьні - 20. яанвар 1940. зодшце-скаска ўлица